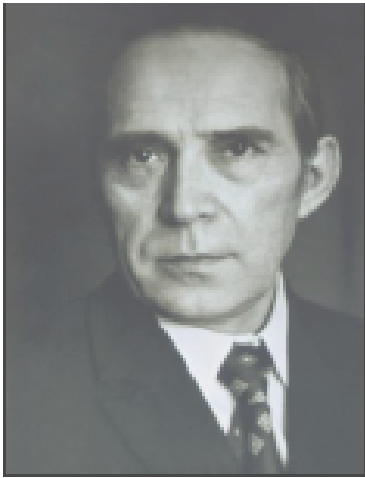

ДО 300-РІЧЧЯ Г.С. СКОВОРОДИ

Шерстнюк В.П. (1918-1999) — канд. філос. наук., доц., зав. каф. філософії (1971-1984 р.р.) Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Малис О.М. — старший викладач тієї ж кафедри у 70х-80х роках ХХ ст.

БЛАГОСЛОВЕННИМИ СЛІДАМИ

Завершуємо публікацію статей з однієї з харківських газет 1972 р., коли в Україні відзначався 250-річний ювілей Г.С. Сковороди. Статті присвячені пам'ятним місцям, в яких на той час залишилися сліди перебування славетного українського філософа. Автори – Володимир Петрович Шерстнюк та Олександр Михайлович Малис, викладачі філософії Харківському автомобільно-дорожньому інституту, були палкими прибічниками і пропагандистами філософських ідей Г. С. Сковороди.

У 2018 році виповнюється 100 років від дня народження В.П. Шерстнюка. Тож, хай ця публікація збереже пам'ятну згадку про ентузіастів, які передавали нам свій захват життям і творчістю нашого великого земляка – Григорія Сковороди.

КРИНИЦЯ ФІЛОСОФА

Сковординівські читання 1972 року почались в Бабаях на батьківщині української байки в травні, коли над селом пливли ароматні бузкові хмари, подвір'я стояли у блакитній квітковій піні, а в гаю співали весільних пісень солов'ї. Серед цієї щедрої весняної краси ми опинились за півгодини після того, як виїхали з гомінкого міста. Машина зупинилась на майдані. Перейшли через дорогу і перед нами відкрилась мета подорожі. Відкриваємо хвіртку в кам'яному паркані і заходимо у двір будинку, в якому жив Г. С. Сковорода. Меморіальна дошка свідчить: «У цій садибі ЖИВ у 1774 році і написав «Басни Харковскія» Г. С. Сковорода».

Фасад будинку такий чепурний, огрядний, весь у зеленому вбранні, що коли б не скляне горище з візерунками – прикмета часу, йому б не тільки не дати два сторіччя, а можна було б подумати що його щойно збудували. Це звідси у 1774 році, тобто майже 200 років тому писав Г. С. Сковорода своєму приятелеві Афанасію Ланкову, надсилаючи в дарунок «Басни Харковскія»:

«В седьмом десятке нынешнего века, отстав от учительской должности и уединяясь в лежащих около Харькова лесах, полях, садах, селах, деревнях и пчелниках... написал полтора десятка басень... А сего года в селе Бабаях

умножил оные до половины. Дарую ж тебе три десятка басень, тебе и подобным тебе». Так щедро дарувати перлини свого байкарства міг тільки Г.С. Сковорода. Вже тоді байки пішли між люди, їх, як свідчать сучасники, можна було почути від кобзарів на ярмарках, у злиденних селянських хатах, у колегіумі від студентів. Це були часи, коли країною прокотилися хвилі народних повстань, селянська війна, очолювана Омеляном Пугачовим, Коліївшина на чолі з Гонтою і Залізняком, заколоти у Польщі. І мовою іносказань Г. С. Сковорода стверджував свою прихильність до народних рухів.

Філософ був змушений одягати свої крамольні думки у байкарський одяг, буцім-то наслідуючи філософів давнини. Але правда пробивалась крізь товщу метафор. Він писав: «Звери, гады и птицы... не что суть, как образы прикрывающие, как полотном истину». Все це ми згадали на історичному місці, де жив і писав Сковорода. Прийшовши до клубу, ми були здивовані. Виявилось, що всі учасники читань знайомі поміж себе. Приїхали вчені, шанувальники Сковороди, викладачі різних генерацій: канд. філол. наук, доцент інституту культури М.О. Пасічник, старший викладач педінституту Н.О. Батіюк Н. О. і вже її студентка, тепер консультант Харківського відділення Українського товариства по охороні пам'яток культури М. І. Путянина, старший консультант цього ж товариства О. К. Решетов. Ця спадковість дослідницьких поколінь не випадкова. Вона – ще одна прикмета великого інтересу до творчості Сковороди серед харківської інтелігенції.

Клуб переповнений незвичайною аудиторією. Дорослі і діти, старенькі бабусі і учні старших класів. Тут в Бабах здавна шанують пам'ять Сковороди і на такі читання ідуть як на свята. Слухачі з інтересом сприймали повідомлення, прислуховуючись до кожного слова.

– Саме в цьому клубі у вас, земляків Сковороди, традиційно починаються Сковородинівські читання, – говорить у вступному слові М. О. Пасічник. Наче живий, з давніх-давен прийшов Григорій Савич, до нас близький і рідний своїми прагненнями до соціальної справедливості, пошуками істини і правди, життєвою мудрістю, осяяною любов'ю до народу.

Філософ займає чільне місце в історії філософської думки в Україні. Він піднявся до рівня передових філософів XVIII сторіччя, створивши свою оригінальну філософську систему, проїняту народністю і великою людяністю. Один з найдосвідченіших людей свого часу,

він знав твори Кеплера й Ньютона, Лейбніца і Вольфа, Спінози і Декарта, нове вчення про систему світа Коперніка та атомістику Гасенді та Бойля. Не дивлячись на всі заботони часу і відірваність від світових центрів філософської думки, Г. С. Сковорода в своїх філософських творах розглядав докорінні питання буття і свідомості, заглиблювався у проблему теорії пізнання. Мабуть, саме в Паніванівці (нині Сковородинівці) під віковим дубом написав він рядки твору «Потоп Зміїн», кидаючи виклик і небу, і богам: «Мир сей и все миры... Они безчисленны... и давно уже просвещеным сказали весть сию. Вещество вечно есть».

По закінченні читань учасники і слухачі пішли до Бабаївського лісу, до Холодної Сковородинської криниці, щоб там, на лоні природи, ще і ще раз віддати шану талановитому землякові. Вихідного дня ми знову приїхали до Бабаїв. Цього разу підходимо до будинку, так би мовити, з тилу. Піднявшись на пагорбок, ми несподівано побачили, що перед нами відкрилась панорама Харкова і майнула думка: «Так ось чому саме тут впорядковував і писав свої байки Г. С. Сковорода». Наче полководець обрав він собі цей командний пункт для наступу. Звідси він бачив Харків, і зокрема, Покровський собор і колегіум біля нього, де нещодавно працював, і палаци панів і підпанків.

Як розповідають старожили, за часів Сковороди навколо будинку був великий сад. Будинок належав колишньому учневі по колегіумі і другові Сковороди Якову Провицькому. Тут збирались прихильники Сковороди, жваво обговорювали його твори.

Тепер біля будинку розташовані забудови великого овочевого радгоспу. Безкраї парникові плантації, вкриті плівкою, що виблискуючи на сонці, створює міраж озера. Біля самого будинку ми зустріли групу дівчат з квітами, які співали пісень. Познакомившись, дізнались, що тепер у будинкові розташований робітничий гуртожиток, в якому вони живуть. Скориставшись з нагоди, ми почитали дівчаткам байку Сковороди «Соловей, жаворонок и дрозд» і мораль до неї, в якій йдеться про необхідність дружби між простими людьми різних націй і про те, що кожному ремеслу і науці дружба всьому голова.

А потім розмова знову увійшла в свою колею. За проханням дівчаток ми розповіли їм про ті твори, що були написані Сковородою в цьому будинку, бо ж тут він написав не тільки байки, як свідчить напис, а й філософські твори: «Разговор дружеский о душевном мире»,

«Диалог или Разглагол о древнем мире» «Кольцо». Сковорода був людиною універсальною. Іноді важко розділити Сковороду–філософа і поета-байкаря. В байках він порушив багато злободенних питань. Тут і філософські проблеми діалектики життя («Крот і Лінкс»), і ствердження думки про єдність науки і практики, про матеріальну єдність світу («Нетопир і два птенця – Горлицын и Голубицын»), і питання про об'єктивну роль законів природи («Ветер и философ») і багато інших.

Багато байок Сковорода написав, де захищав ідеал справжньої людини. Так, в байці «Кукушка і Косик» розгортається ціла програма гідного життя. Цитуючи Сократа, він пише: «И не на то живут, чтоб есть и пить, а я п'ю и ем на то, чтоб жить». Краса духовного життя стверджується і в байці «Верблюд і Олень», де йдеться про цінування людей не за одягом, а за їх змістом.

Особливо близькі нам байки, де філософ захищав ідеї самопізнання, самовиховання людини. Серед моральних рис Сковорода на перше місце ставить людську гідність. В той же час він настоює на тому, щоб кожна людина самопізнавала свої здібності і розвивала їх («Два ценных камушка: Алмаз и Смарагд», «Собака и кобыла» та інші). Філософ славить майстрів своєї справи, стверджуючи, що ремесло – це життєве джерело, яке становить основу добробуту і громадян і держави.

Байки, створені Сковородою викликали чимало нападок з боку його ворогів, які зводили наклеп на філософа, намагаючись зневажити новий літературний жанр. І тоді Григорій Савич пише філософський діалог «Пря Варсавою» (Варсава – древньоєврейською мовою «син Сави»). Біс Даймон обвинувачує філософа, як у великій крамолі, у написанні 30 байок і

вимагає від нього каяття. Але Сковорода у дискусії з бісом з великою дотепністю, гумором, і глибокою аргументацією висміює його і перемагає.

До холодної Сковородинівської криниці, де так любив відпочивати і писати Сковорода, стежка в'ється кручею повз гай – тінистий прохолодний. Вікові дуби і гіллясті клени височать, немов стверджують величності буття і краси. Житель міста не відразу відчуває багатоті спіддружності рослинного і тваринного світу, властивого життю гаю. Тут кожна птаха, комаха і навіть мураха, виконують свою роботу. В цьому царстві спокою і краси любив мріяти і творити Сковорода. Як стверджують народні легенди, він приходив сюди з дітьми кріпаків і навчав їх. Його система виховання багато чим нагадує теорію Руссо. В безпосередньому спілкуванні з природою, пізнанні наочно законів буття бачив він основу виховання індивідуальних здібностей людини. І чи не тут, задумуючись над суттю буття, над причинами злиденного життя народу закликав він у одній із своїх байок «Скіньте ярему суєверия ...не верьте ничему, пока не возьмете все в кулак. Поверьте, не то жизнь, чтобы зреть, но чтобы щупать».

Роздумуючи про життя Сковороди, ми підійшли до його криниці. Біля неї як завжди людно. Місцеві жителі приходять сюди по воду, бо вірять в цілющі властивості цього джерела. Можливо, мав рацію письменник Василь Шевчук, який у своїй повісті «Предтеча» стверджує, що саме звідси привозили у Пан-Іванівку цілющу воду для Сковороди. З насолодою п'ємо воду з криниці, вона холодна і смачна, наче нектар. Ще раз задумуємось над тим, як глибоко живе у нашому народі пам'ять про славного земляка, філософа і поета Григорія Савича Сковороду.

СКОВОРОДА НА БУРЛУЧЧИНІ

Один з найвідоміших пунктів перебування Г. С. Сковороди на Харківщині є Великобурлуцький район. І цілком природно, що, подорожуючи по слідах великого українського філософа, ми поїхали до Великого Бурлука. Відверто, нас брали сумніви: чи зможемо знайти щось нове про перебування тут Сковороди, бо кілька років тому тут побувала фольклорна експедиція Харківського державного університету на чолі з доцентом А. М. Ніжинець.

Ласкаво зустрівши членів експедиції, місцевий пасічник, літня людина М. П. Келеберда провів їх до убогої хатинки, стверджу-

ючи, що саме в ній колись жив Сковорода. Незабаром з'ясувалося, що пасічник мав на увазі не філософа, а місцевого сіромаху, родом з кріпаків Андрія Опанасовича Геращенка, що чимало поневірився на своєму віку, бо боровся за правду, виступав проти поміщицьких знущань над людьми. Саме тому бурлучани у пам'ять про Г. С. Сковороду, дали йому прізвисько Сковорода.

На основі цієї розповіді А. М. Ніжинець робить висновок: «...кріпака прозивали Сковородою, бо в його долі вбачали спільне з життям народного філософа. Такий відсвіт ідей

Сковорода в народній свідомості був для нас дорогоцінною знахідкою, що розкривала життєдайну силу демократичних ідей Сковороди, які не переставала жити і діяти в XIX і XX століттях».

Мабуть ця незвичайна історія Андрія Сковорода спонукала істориків, які писали розділ про Великобурлуцький район у книжці «Історія міст та сіл України», розповісти про долю цього народного героя. Його боротьба з багатіями закінчилася тим, що місцевий куркуль І. Лелюк купив за безцінь невеличку ділянку землі, після чого А. Сковорода остаточно розорився...

Пошуки нових матеріалів про Г. С. Сковороду ми почали з районної бібліотеки. Ще в Харкові нам розповіли, що в ній працює бібліотекар Ольга Степанівна Задорожня, відома як збирач матеріалів про рідний край (коли хочете, своєрідний етнограф), яка чимало зробила для вшанування пам'яті радянських воїнів, що загинули, звільняючи від фашистів Великий Бурлук. Це вона з піонерами встановила місце, де був похований легендарний герой, льотчик Віктор Гусаров, якому за допомогою його військового побратима, – нині заступника Голови Ради Міністрів УРСР П.Т. Тронька встановлено пам'ятник у Великому Бурлуці. Ольга Степанівна зустріла нас дуже привітно і розповіла, що вона зберігає лист від колишнього учасника громадянської війни Івана Івановича Келя, який зараз проживає у Мелітополі, що має безпосереднє відношення до Сковороди.

Ось уривки з нього: «...відомий філософ Сковорода відвідав і Бурлук. І не раз. Не могли не визначити цього науковці Харківського музею. З свого боку, хочу на доказ додати, що я особисто проникнувши в панський двір, зразу ж після розгрому його Сахаровими (бандою, що діяла у тих краях) знайшов там портрет Сковороди. Він не висів поряд з цілою галереєю портретів усяких панів, а знаходився в бібліотечній кімнаті дому Задонських. Портрет ми забрали з панського двору разом з бібліотекою, збіркою музичних творів (були всі відомі опери) і піаніно до школи».

Так починається бесіда про перебування Сковороди у Великому Бурлуці – бо лист потребував деяких коментарів. Справа в тому, що в 80-х роках XVIII сторіччя Сковорода часто зимував у Донець-Захаржевського – поміщика родом з козаків, нащадком якого Задонським і належав панський будинок, де зберігався портрет Сковороди. Безперечно, було б дуже важливо виявити, чи не знаходиться цей портрет

зараз у когось з великобурлучан, бо не виключена можливість, що він написаний з натури одним з сучасників Г. С. Сковороди.

У бесіду з Ольгою Степанівною втручається завідувача читальним залом Анастасія Іларіонівна Канівець. Вона розповідає про плани провести сквородинівські вечори, на яких, зокрема, зупинитися на тих творах, які написано у Великому Бурлуці. Адже тут створено чимало поетичних філософських чриць. Так одна з пісень відомої поетичної збірки Сковороди «Сад божественних песней» складена, як пише Г. С. Сковорода, у Великому Бурлуці 17 вересня 1785 року. Починається вона знаменитими рядками:

Чолнок мой бури шатает,
Се в бездну, ее выспрь вергает».

Які Ж бурі життя так гойдали поетовий човен?

Справа в тому що 1785 рік позначився двома подіями, в яких яскраво виявилася реакційна суть кріпосницької політики «просвіщеної» цариці Катерини: смертна кара в Москві Пугачова і зруйнування Запорізької Січі.

Подібно до Радіщева, Сковорода мріє про народну волю, і полум'яні іскри цієї ідеї спалахують, наче зірки, в його поезії:

Так и мне вольность одна есть нравна
И безпечальный, пропростый путь.

Се-моя мера в житий главна... (дев'ята пісня згаданої поетичної збірки).

Ідею вольності прославляє поет і у своєму вірші, який так і зветься «Про свободу» (Gelibertate).

Зростаючий народний протест проти здирницької політики Катерини був тією нивою, на яких зростали ідеї філософії Сковороди, що знаходили своє втілення у боротьбі філософа за народну свободу. Так, у Філософському творі «Брань архистратига Михайла со сатаною», який був написаний у Бурлуці та Бабаях, філософ прямо закликає до оновлення світу: «Восстани славо наша: ...Сотвори величие... блесни молнию и разжени супостати, да во свете твоём узрим новий свет. И обновиш лице земли».

– Ні, не згасла в серцях великобурлучан пам'ять про Григорія Савича, – каже А.І. Канівець. – І тут же пригадує, як її батько кожного разу, коли у опері «Наталка-Полтавка» співали пісню:

«Всякому городу нрав и права»
Всяка имеет свой ум голова...»

гордовито підкреслював, що це пісня нашого Сковороди.

Домовившись про участь у проведенні вечора Сквороди, ми разом з Ольгою Степанівною йдемо до будинку, де колись жив Скворода. Від місця, де перебував Григорій Савич, тепер залишилось небагато. Це рештки колишнього панського парку, ставки і кусочок греблі, яка відокремлювала панське озеро від селянського ставка. Залишився від тих часів і двоповерховий палац, що і нині справляє враження своєю величністю. Щоправда, дехто з архітекторів доводить, що це вже нова забудова, що лишився лише фундамент від будинку, в якому жив Скворода. Не вдаючись до вивчення цього питання, бо в усіх книжках наводиться фотографія саме цього будинку і стверджується, що в ньому жив Скворода, неможна не відмітити унікального характеру панського палацу. Збудовано його з серцевини дубу. І стіни його такі міцні, що стоятиме він ще багато часу.

Розшукуючи відомості про вік палацу, ми несподівано знаходимо велику мідну бляху, яка зберігається в місцевій бібліотеці «Сільгосптехніки». Це теж данина часу. Бляха – свідоцтво того, що будинок був застрахований в 1827 році.

Разом з головним інженером «Сільгосптехніки» Андрієм Степановичем Марущенко, який включився в наш пошук, ми ходимо біля будинку і прудів, де колись бував наш земляк Григорій Савич. Те, що на цих пам'ятних місцях, поруч з історичними рештками минулого розташовувалась «Сільгосптехніка», нас не дивує – це прикмети часу. Бо і сам Скворода передбачав великі зміни у житті народному. Духовним оком поглядаючи у майбутнє, він писав:

«В горной Руси вижу все новое: новых людей ...новое творение и новую славу... Мысль моя летит беспредельно – в высоту, в глубину, в широту. Не мешают ей ни горы, ни моря, ни степи: она проводит отдаленное, прозирает сокровенное, заглядывает в преждебывшее, об'емлет сущее, проникает в будущее». За часів його перебування у Бурлуці збереглися дві каплички, де колись була церква, збудовані в класичному дусі XVIII сторіччя. Вони розташовані на пагорбку, з якого відкривається панорама Великого Бурлука. Мабуть звідси він і кохався краєвидом і роздумував про майбутнє.

В райкомі партії ми застали секретаря з пропаганди В.О. Гриду, який щойно зайшов сюди. Подивившись на його робочий стіл, ми були радісно здивовані – на ньому лежала книжка – роман В. Шевчука про Сквороду «Предтеча». Валентин Опанасович зустрів нас, наче старих знайомих. Незабаром ми дізна-

лися, що він закінчив Харківський державний університет, за фахом філолог, за родом місцевий і сам по-справжньому цікавиться всім, що пов'язано з життям і творчістю Г. С. Сквороди. Але вже через кілька хвилин ми з ним опинились на подвір'ї Великобурлуцької середньої школи. Де і взяли місцеві викладачі. Тут же на подвір'ї зав'язалася щира розмова з ними. «У нас, у бурлучан, – говорить один з них, – так тісно переплелися легенди про Г. С. Сквороду з літературними і історичними джерелами, що подекуди вже важко відрізнити одне від одного. Ось як перевірити, чи справді любив відпочивати Скворода біля старої криниці під вербами, де жили лелеки, чи ні? Адже минуло вже два століття...

Ми йдемо до колодязя. Він дуже старий і убогий, під шатами верби, над якою гніздилися лелеки. Може й справді цей куточок нагадував Сквороді рідні Чорнухи, і звідси під впливом спогаду у передчутті смерті попрямував він до рідного села, де народився, щоб назавжди проститись з ним.

Немов продовжуючи бесіду, розпочату ще в бібліотеці, переходимо до історії. Згадуємо, що саме з Великим Бурлуком та навколишніми місцями Ізюмщини та Куп'янщини пов'язують літератори надзвичайно цікаві зустрічі Григорія Савича з народними месниками, втікачами з Запорізької Січі та кобзарями. Бурлучани запевнюють, що це не випадково, бо своїми настроями він справді був зріднений з бурлуцькою голотою, коли проголошуючи свої соціальні симпатії безкомпромісно заявляв: «А мой жребий с голяками».

Великобурлучани пишаються історією свого краю, героїчними традиціями своїх предків. На доказ цього вони знайомлять нас з історією Великобурлуцького району, що написана в середній школі.

Останній пункт нашої подорожі – шлях до Гусинки. Саме на цьому шляху перед нами повстав березовий гай казкової краси. Аж до обр'ю простяглися струнки іскристо-білі берези. Вони мліють у літній істоті, випромінюючи березовий дух, який стелеться над прозорим ставом. Гай стоїть молодий і свіжий, наче намальований великим художником і створює ілюзію такої непорочності, чистоти і сили, що серце мимоволі замирає в грудях, а в голові і проноситься думка: чи не ця непередавана краса природи Батьківщини була одним із джерел, що напоювала життєдайною силою нескореного борця за правду, філософа і поета Григорія Савича Сквороди.

«МИР ЛОВИЛ МЕНЯ, НО НЕ ПОЙМАЛ»

Авто везе нас знайомими місцями. По-заду лишаються Куряж, Пересічна, Вільшани. Несподівано перед очима виникає дорожній знак: «Сковородинівка – десять кілометрів», поворот на Муравський шлях. Виходимо на дорогу і далі рушаємо пішки, щоб гостріше відчути привабливість цього незвичайного кутка землі. Муравський шлях. Хто тільки не проходив ним. Щедра, багата земля досхочу полита кров'ю і потом. Дмунув вітер і наче доніс до нас пісні про гордих і хоробрих слов'ян, що гнали звідси татарські орди, перегук коліс чумацьких вузів, прокляття і стогін закутих в кайдани полонених.

Цією дорогою любив ходити філософ і поет, митець і музикант Г.С. Сковорода. І на пам'ять прихо-дять незабутні рядки Максима Рильського:

Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди,
З припоросілими саквами,
Що до цілющої води,
Простує, занедбавши храми.

Підіймаємось на пагорб. Перед нами в балці з'являється Сковородинівка з її мальовничими прудами й галями. Про Пан-Іванівну (нині Сковородинівку) написано чимало, бо небагато на землі таких чудових урочищ і недарма вона так прикіпіла до серця Григорія Савича. Це ж про неї він писав: «Лесами, садами, холмами, источниками испещрена».

Ще у 1922 році тут створений один з перших в СРСР заповідників. Зараз у Сковородинівці розгорнулось будівництво. Колишня Пан-Іванівка готується до великого свята – 250-річчя з дня народження Г. С. Сковороди. Ми переходимо греблю, яка перетяла став, і милуємось чудовим краєвидом. До ставка збігаються липи, дуби, молоді берези, що заневістились, верби чоломкаються з водою. Навколо дмуняний аромат. Крони дерев стоять зелено-іскристі, аж прозорі. Поспішаємо до будинку, де жив в останні роки і помер Григорій Савич Сковорода. Класичні колони і портік, збудовані у XVIII столітті, свідчать про його почесний вік. Навколо кипить робота: – молодь – учні і студенти – відбудовують заповідник, реставрують будинок-музей Г. С. Сковороди. Бля будинку, ми зустрілися з киянами. Київські філософи – працівники Інституту філософії Академії наук УРСР спеціально приїхали до Сковородинівки на автобусі. Вони привезли свій дарунок – бронзовий бюст Сковороди,

щоб встановити його на постаменті.

– Бюст виготовили для Київського метро, а ми для Сковородинівки відвоювали, – розповідає член-кореспондент Академії наук УРСР, доктор філософських наук В.І. Шинкарук. Взагалі для філософів України Сковородинівка стала улюбленим місцем зустрічей.

Довгий час у будинку, де жив Сковорода, працювала школа (нині для неї побудовано нове приміщення), і цей збіг обставин сприяв тому, що місцеве населення так плідно зберігає сквородинівські традиції. Адже в самій школі була кімната-музей, в якій колись жив Г. С. Сковорода. Діти регулярно бували в ній, роздивлялись убогий скарб філософа, знайомилися з його творами, бо ж хранителем музею була їх вчителька. З раннього дитинства кожен з мешканців села добре знає подробиці життя і творчості Сковороди.

...Через гущавину стежками спускаємося до відомого дуба, під яким так любив писати Сковорода. Про це і свідчить меморіальний напис: «Тут було улюблене місце народного українського філософа Г. С. Сковороди». І ось ми спинилися перед дубом – цим понівеченим велетнем, що вже протягом шести сторіч стоїть тут, як пам'ять поколінь. Він увесь скалічений і хворий, і наче протезами, скований залізними обручами, стягнений ціпом, бо й живого місця не лишилось на ньому. Знизу, у стовбурі величезне дупло – цілий лісний кабінет. Здається, що дуб всередині пустий, а по корі ще біжать струмки життя і на гілках з'являється нове листя. А верхівка дуба вже чорна і мертва. Проте і зараз дуб-велетень справляє враження богатиря.

Під цим дубом любив писати Григорій Савич Сковорода свої твори. Зокрема тут написав філософ свою найбільш відому роботу «Потоп Змиин». Тут, за народною легендою, і був спершу похований Сковорода.

Цікаву легенду про Сковороду розповіли нам старожили Сковородинівки.

...Тієї золотої осені він часто хворів. Тому заздалегідь розпорядився своїм єдиним скарбом – рукописами, і з подорожі несподівано повернувся. Все більше з дітьми розмовляв. Збирав їх у поміщицькому садку, яблуками частував, розповідав про суть життя, про борців за волю, за щастя народне, про Олександра Радіщева, що був у засланні, про Миколу Новікова, що сидів за ґратами. І все радив дітям: пізнати самих себе, боротися за правду – волю, найти свої стежки-доріжки в житті. І свою бай-

ку читав – про собаку й вовка. А в ній – різка критика панів, їх вовчої вдачі, бо ладні з людей кожу здирати.

Сковорода відчуває наближення смерті і напрочуд спокійно зустрів її. Напередодні смерті вирив собі могилу під дубом і епітафію склав: «Мир ловил мене, и не поймал». І передсмертний обряд не прийняв. Минав час. Селяни часто ходили до його могили, поминали свого заступника і вчителя. Згодом до власниці маєтку і садиби нібито почали щонаочі з'являтися химери. Вважала, ніби Григорій Савич встає з могили весь у білому савані, іде до будинку, прямуючи прямо до її кімнати, читає викривальні байки, гнівається і загрожує поміщиці. Тому поміщиця наказала перенести труну Сковорода в інше місце – поміж двом рівчачками, а рівчачки залити водою, щоб мертвий Сковорода не міг пройти до будинку. Але й це не допомогло поміщиці. Щонаочі їй продовжували ввижатись химери.

...А стоячи біля самої могили Сковорода, де лежить надгробна плита з епітафією, складеною філософом, ми побачили юрбу дівчат і хлопців, що спускалися з пагорбка.

Як виявилось, це були студенти інституту культури, що тільки-но закінчили роботу в заповіднику і прийшли уклінно вклонитися могилі філософа і поета, нашого земляка. Треба було бачити, з яким живим інтересом і захопленням слухали вони розповіді про життя і творчість Сковорода, про його філософські погляди і педагогічну майстерність.

...Живі традиції Сковорода як скарбницю зберігає народ України.

Ми покидали Сковородинівку з почуттям гордості за Україну – землю, на якій жил такі велетні думки, як Григорій Савич Сковорода.

1972 р.

Харків – Бабаї –
Великий Бурлук –
Сковородинівка

* Підготував до друку О.К. Чаплигін, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

